

Szekszárd, a ritka denevérek hazája

DOMBI IMRE–SOMOGYVÁRI ORSOLYA

Bevezetés

Szekszárd és környéke mostanában nagyobb figyelmet kap a természetvédelem részéről. A Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság területként a Szekszárdi dombság a védetség küszöbén áll. A terület állatvilágáról viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre azonban egyes állatcsoportok kutatásának már vannak hagyományai a térségben. A denevérek faunisztikai kutatása is már 1995-ben elkezdődött, a konkrét kutatási programokat a Tolna Megyei Természetvédelmi Alapítvány indította és végzi napjainkban is. Az alapítvány keretei között folytatjuk a denevérekhez kapcsolódó faunisztikai felméréseket, kutatásokat, és a környezeti nevelési programok keretében denevérekről szóló ismeretterjesztést is. A felvilágosító, ismeretterjesztő munka eredményeképpen elmondható, hogy az emberek többsége már nem feltétlenül az ellenséget és az ördög követét látja a denevérekben, hanem olyan veszélyeztetett kis állatokat, amikkel – ha néha kissé nehezen is – de együtt lehet élni. Az egyre szaporodó lakossági bejelentések egyik eredménye, hogy többet tudunk a város és környéke denevérfaunájáról, és így kerülnek elő néha bizony egészen meghökkentő denevérek is, így az alpesi denevér (*Hypsugo savii*), északi denevér (*Eptesicus nilsoni*), fehérszélű denevér (*Pipistrellus kuhli*), fehértorkú denevér (*Vespertilio murinus*). Ezen fajokról a területre vonatkozó irodalmi adatokat nem találtunk. A denevérfajok magyarországi gyakoriság szerinti csoportosítása az említett négy fajt a nálunk ritka denevérek közé sorolja (BIHARI, 1996). Cikkünkben a felsorolt ritka fajokra vonatkozó szekszárdi adatainkat mutatjuk be.

Élőhelyi viszonyok

a) Szekszárd földrajzi helyzete, denevér élőhelyi viszonyok

Szekszárd három nagy tájegység a Szekszárd–Geresdi dombság, a Mezőföld és a Sárköz találkozásánál helyezkedik el. A város körül nagy kiterjedésben találunk szőlőültetvényeket és más kiskerti kultúrákat. A Sárközre és a Mezőföldre napjainkban leginkább a nagyüzemi mezőgazdasági termelés jellemző, így a város keleti határát nagy kiterjedésű szántók uralják. Szekszárd körzetében található természetes élőhelyként a dombvidéki tölgyeseket, a gemenci Sió-árteret, és a

Mözsi nádast kell említeni. A felsorolt természetszerű élőhelyek a városban lakó mozgékonyabb denevérfajok számára jelentenek megfelelő táplálkozóterületet, mint például a korai denevér. A kevésbé mozgékony fajok életében, mint a fehérszélű denevér, a városon belül a kiskertek, és parkok töltik be ezt a szerepet.

b) Potenciális denevérszálláshelyek a városban

Épületek: városi környezet lévén az első helyen kell említeni. Minden épület potenciálisan alkalmas denevérszálláshelynek. Ennek ellenére a legtöbb megtelepedést a panelszerkezetű épületek réseiben észleltük, hiszen a szigeteletlen panelházak denevéreknek eszményi szálláshelyet nyújt télen-nyáron egyaránt.

Faodvak: a Szekszárdon nem jellemző szálláshelytípus az idős fák és parkok hiánya miatt. Ennek ellenére a platánfasoron négy lakott denevérodút is ismerünk. Ezek mindegyikét korai denevérek használják.

Pincék: a városban és külterületén több mint ezer, lőszbe vájt pince található. Ezeknek egy jelentős részét nem használják, így alkalmasak denevérek megtelepedésére is.

Eredmények

Szekszárdról eddig összesen nyolc denevérfaj előfordulását bizonyítottuk. A fajok gyakorisági viszonyai megfelelnek az ország más területein tapasztaltaknak. Az alábbiakban a fajokat gyakoriságuk alapján mutatjuk be.

a) Gyakori denevérfajok

Korai denevér (*Nyctalus noctula*): A leggyakoribb denevérfaj a városban. Az országos tendenciáknak megfelelően körülbelül 10–12 éve jelent meg a panelházak réseiben, de igazán csak az utóbbi 3–4 évben szaporodott el tömegesen. Napjainkban szinte minden panelházban megtalálható kisebb-nagyobb kolóniája, a városban ismert legnagyobb kolónia nagysága 800–1000 példány körül mozog. A leggyakrabban ez a faj okoz gondot a lakosságnak, így ez a faj kerül kézbe a leginkább, különösen a téli időszakban.

Kései denevér (*Eptesicus serotinus*): Tipikus épületlakó faj, gyakori, de nem tömeges. Panelépületekben csak ritkán telepszik meg, sokkal inkább a kertvárosi környezetet részesíti előnyben. Ezért csak ritkán kerül szem elé, és nem okoz olyan gondot a lakosságnak, mint a korai denevér. Szekszárdon is jellemzően a zavartalanabb padlásokon fordul elő. Érdekesebb előfordulási adatai a városban: Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Megyei Kórház folyosója.

Szürke hosszúfűlű denevér (*Plecotus austriacus*): épületekben és pincékben egyaránt előforduló nem ritka, de nem is tömeges faj. Kisebb, maximum néhány tíz egyedből álló kolóniákat alkothat. Érdekesebb előfordulási adatai a városban: Polgármesteri Hivatal

Törpe denevér (*Pipistrellus pipistrellus*): gyakori, de nem tömeges. Nem ismerjük nagyobb kolóniáját. A Kőrösi Csoma Sándor utcai lakótelepen tudunk egy kisebb kolóniájáról, de feltételezésünk szerint ennél jóval többfelé előfordul, hiszen detektorozással sok helyen nagy számban kimutattuk.

b) Ritka denevérfajok

Pisze denevér (*Barbastella barbastellus*): Jellemzően erdőlakó faj, nem tartozik a legkritikább denevérfajok közé Magyarországon. Mivel Európa szerte veszélyeztetett, fokozottan védett, és nem mondható gyakorinak ebbe a csoportba soroltuk. Érdekes, hogy városon belül is előkerült, a Megyei Kórház épületéből és egy kertvárosi ház udvarából (szóbeli közlés).

Fehérszélű denevér (*Pipistrellus kuhli*): Hazánkban 1993-ban írták le először Keszthelyről (FEHÉR, 1995). Az ezt követő években több alkalmi előfordulási adata vált ismertté Mánfáról, Pécsről, Szegedről, Egerből és Sopronból, melyek mutatták a faj jelenlétét és terjeszkedését (SZATYOR in print). 2000-től egyre több helyen egyre több példány került kézre az ország különböző területeiről. Szekszárdról az alábbi előfordulási adatai ismertek:

2001. július vége: 1 pld. elpusztulva, összetaposva és kiszáradva Szekszárdon egy hőközpontban, lakótelepi környezetben. Az ivara és kora a tetem rossz állapota miatt nem megállapítható. Aznap este a helyszínen végzett detektoros megfigyelés során 10–15 példány P. kuhlit figyeltünk meg az emeletes házak közti parkos területen a szürkületi időszakban.

2002. 01. 02.: 1 pld. ad. nőtény Szekszárd belvárosában levő irodaépület ebédlőjében függönyön aludt.

2002. 04. 22.: Szekszárd, Prométheusz parkban a belvárosban végzett befogás alkalmával 4 adult hím példány hálóval befogva.

2002. 04. 17.: Szekszárdon lakótelepi környezetben a járdán elpusztulva talált egyed. Ivara és kora a rossz állapot miatt nem állapítható meg.

2003. 01. 15.: Szekszárdon belvárosi általános iskola tornatermében 1 pld. adult hím.

2003. 02. 14.: Szekszárd belváros földön talált 1 pld. nőtény, élő denevér.

2003. 03. 06.: Szekszárd, belváros lakóház-felújítás során régi ablaktáblák közötti lódarazsfészekből került elő 7 pld., melyek közül 5 nőtény és 2 hím volt.

Alpesi denevér (*Hypsugo savii*): Mediterrán elterjedésű faj. Hazánkban először 1991-ben a Bükkből, majd 1994-ben Egerből került elő (ESTÓK, 1995). Mindkét példányt hálóval fogták be, az első bizonyító példány viszont Szekszárdról származik.

Szekszárdról az alábbi előfordulási adatai ismertek:

1999. 05. 31.: Szekszárd belvárosában egy panelszerkezetű irodaépület szigetelése során került elő egy részből az összeszáradt tetem. Ivara és kora meghatározhatatlan volt. A maradványok jelenleg a Magyar Természettudományi Múzeum Állattárában találhatóak, mint a faj bizonyító példánya.

2002. 06. 12.: Szekszárd belvárosi irodaépület egyik irodájában repkedett egy példány, mely befogás után egy hím alpesi denevértnek bizonyult.

Északi denevér (*Eptesicus nilssonii*): Észak-Európában elterjedt faj, ahol gyakori. Hazánkban a múlt század elejéről csak néhány bizonytalan előfordulási adata ismert. Az első bizonyított előfordulásként 1997-ben a Bakonyban találtak egy téli álmodó példányt a Szentgáli Tűzköves-hegyi-barlangban (PAULOVICS

in print). Szekszárról került elő hazánkból a faj második egyede, amely 2000 júliusában egy lakótelepen elpusztulva találtak. A kor és az ivar meghatározhatatlan volt, a határozást csak koponya preparátum alapján lehetett elvégezni.

Fehértorkú denevér (*Vespertilio murinus*): Közép és Kelet-Európában fordul elő. Hazánkban többfelé is előkerült szórványosan egy-egy példánya, de mindenhol ritka, és kolóniáját sehol sem ismerjük. Szekszárd szőlőhegyi részéről egy házsalugáttere mögött találtuk meg egy hím példányát 2003. 09. 27-én.

Következtetés

A magyarországi hét ritka faj közül négy előkerült már Szekszárról. Mind a négy jellemzően épületlakó denevérfaj. Az eredmények ismeretében kijelenthetjük, hogy a fehérszélű denevérek egyre stabilabb szaporodó állománya él Szekszárdon. Az alpesi és északi denevérek esetében még találgatni sem lehet az előfordulás okát, de a legvalószínűbb, hogy kóborló példányokról lehet szó. Az északi denevérek a legközelebbi stabil állománya meglehetősen messze, legalább 400 km távolságban él, az alpesi denevérek pedig legközelebb Szlovéniában él biztos populációja. A fehértorkú denevér stabilabb tagja a hazai denevérfaunának, mint az előző két faj, így nem tudhatjuk biztosan, hogy az előkerült egyed kóborló példány, vagy egy kisebb szaporodó állomány tagja.

Erre a pazar fajösszetételre igazából még nem találtunk kielégítő magyarázatot. Így végezetül csak annyit jegyeznénk meg, hogy ezeket összegezve úgy tűnik Szekszárd egy jó hely a denevérek számára.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk a Tolna Megyei Természetvédelmi Alapítványnak, hogy megteremtette a munkák feltételeit, továbbá a Duna-Dráva nemzeti Park Igazgatóságnak.

Köszönjük Siklósi Máténak, Gergely Péternek, Zórényi Miklósnak a közreműködést.

Irodalom

- Bihari, Z. (1996): *Denevérhatározó és denevérvédelem*. Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Budapest.
- Estók, P. (1995): *Denevérkutatás – Hungarian Bat Research News*, 1995/1:18.
- Fehér, Cs. E. (1995): *Denevérkutatás – Hungarian Bat Research News*, 1995/1:16–17.
- Szatyor, M.–Estók, P.–Dombi, I.–Somogyvári, O.: *Ritka denevérfajok újabb magyarországi adatai*, Állattani közlemények, in print.
- Paulovics, P.: *Az északi denevér (Eptesicus nilssonii) előfordulása a Bakonyban*, Denevérkutatás – Hungarian Bat Research News, in print.